

Szczegółowy plan doradczy, mający na celu indywidualne wsparcie kadr kierowniczych szkół, uwzględniając dany etap wspomagania/doradztwa, w zakresie:

nauczanie eksperymentalnego - wdrożenie do edukacji ekspedycyjnej

Opis kompetencji w dokumentach Rady i Parlamentu Europejskiego

W dokumentach Rady i Parlamentu Europejskiego zapisy związane z nauczaniem i uczeniem się problemowym, eksperymentalnym, uczeniem się poprzez doświadczenia i edukacją ekspedycyjną odnajdujemy w różnych obszarach, w zależności od tego, którym dokumentem definiującym kompetencje kluczowe się posługujemy. Pierwotne opisy obszarów kompetencji kluczowych zapisane zostały w zaleceniach Parlamentu Unii Europejskiej z 2006 roku. Nauczanie problemowe, eksperymentalne i przez doświadczenie (ekspedycyjne), w tym dokumencie, są częścią kompetencji uczenia się. Natomiast w redefinicji kompetencji kluczowych ze stycznia 2018 roku (załącznik do wniosku dotyczącego zalecenia Rady w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie) eksperyment, czy edukacja ekspedycyjna znalazły swoje miejsce w obszarze „kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii”.

W opisie tej kompetencji odnajdujemy fragment:

„W przypadku nauki, technologii i inżynierii, niezbędna wiedza obejmuje główne zasady rządzące światem przyrody, podstawowe pojęcia naukowe, teorie, zasady i metody, technologię oraz produkty i procesy technologiczne, a także rozumienie wpływu nauki, technologii, inżynierii i ogólnie działalności człowieka na świat przyrody. Kompetencje te powinny umożliwiać osobom lepsze rozumienie korzyści, ograniczeń i zagrożeń wynikających z teorii i zastosowań naukowych oraz technologii w społeczeństwach w sensie ogólnym (w powiązaniu z podejmowaniem decyzji, wartościami, zagadnieniami moralnymi, kulturą itp.).

Umiejętności obejmują rozumienie nauki jako **procesu badania przyrody za pomocą kontrolowanych eksperymentów**, zdolność wykorzystywania narzędzi i urządzeń technologicznych oraz danych naukowych i zdolność posługiwania się nimi do osiągnięcia celu bądź **podjęcia decyzji lub wyciągnięcia wniosku na podstawie dowodów**, a także gotowość do rezygnacji z własnych przekonań, jeżeli są one sprzeczne z nowymi odkryciami naukowymi. **Osoby powinny również być w stanie rozpoznać niezbędne cechy**

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

postępowania naukowego oraz posiadać zdolność wyrażania wniosków i sposobów rozumowania, które do tych wniosków doprowadziły.

Kompetencje w tym obszarze obejmują postawy krytycznego rozumienia i ciekawości, poszanowanie kwestii etycznych oraz wspieranie zarówno bezpieczeństwa, jak i trwałości środowiska naturalnego, w szczególności w odniesieniu do postępu naukowotechnologicznego w kontekście danej osoby, jej rodziny i społeczności oraz zagadnień globalnych.”¹

Opis kompetencji w „Ramowych programach szkoleń w zakresie wspomagania szkół w nauczaniu poprzez eksperymentowanie, doświadczanie i inne metody aktywizujące uczniów”.

„Ramowe programy szkoleń w zakresie wspomagania szkół w nauczaniu poprzez eksperymentowanie, doświadczanie i inne metody aktywizujące uczniów” przygotowane zostały przed styczniem 2018 roku, zatem bazują na starszym opisie kompetencji kluczowych, dlatego o eksperymentach i nauczaniu przez doświadczenie czytamy w umiejętnościach uczenia się. Programy szkoleń na wszystkich trzech etapach edukacyjnych koncentrują się na **aktywizujących metodach i strategiach nauczania i uczenia się**, w efekcie których uczniowie będą mieli możliwość rozwijania kompetencji kluczowych, a przede wszystkim umiejętności uczenia się istotnej w przygotowaniu ich do wyzwań XXI wieku. Umiejętność uczenia się oznacza **nabywanie, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy i umiejętności**, a także poszukiwanie i korzystanie ze wskazówek.

Nastawienie na rozwiązywanie problemów sprzyja tak procesowi uczenia się, jak również zdolności do pokonywania przeszkód i zmieniania się. Niezbędnymi elementami tej postawy są też: chęć **wykorzystywania doświadczeń** z życia i uczenia się, **ciekawość** w poszukiwaniu możliwości uczenia się oraz wykorzystywanie tego procesu w różnorodnych sytuacjach życiowych. Kształtowanie umiejętności uczenia się umożliwiają takie metody pracy nauczycieli, które odwołują się do **aktywności uczniowskiej**, stwarzają sytuacje do **samodzielnego dochodzenia do wiedzy** i czerpania z tego zadowolenia oraz zwiększają

¹ „ZAŁĄCZNIK do wniosku dotyczącego zalecenia Rady Europy w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie”, SWD(2018) 14 final}, Bruksela, 17.1.2018

motywację do dalszego działania. Zaproponowane w ramowych programach strategie i metody nauczania/uczenia się, np. nauczanie/uczenie problemowe, eksperyment i doświadczenie, projekt edukacyjny oraz inne metody aktywizujące, ocenianie kształtujące, dają możliwości do samodzielnej pracy uczniów, indywidualnej i zespołowej. Treści programów podkreślają **znaczenie współpracy uczniów, interdyscyplinarności zdobywanej wiedzy**, a także **samodzielności i podmiotowości ucznia** w procesie uczenia się.²

Nauczanie i uczeniem się problemowe, eksperymentalne, uczenie się poprzez doświadczenia i edukacja ekspedycyjna a podstawy programowe

W zależności od etapu edukacyjnego w zapisach podstawy programowej czytamy, że ważne dla kształtowania umiejętności uczenia się między innymi są:

(I etap edukacyjny)

- umiejętność **stawiania pytań, dostrzegania problemów, zbierania informacji** potrzebnych do ich rozwiązania, planowania i organizacji działania, a także rozwiązywania problemów;
- zdolność **obserwacji faktów, zjawisk przyrodniczych, społecznych i gospodarczych**, wykonywania eksperymentów i doświadczeń oraz formułowania wniosków i spostrzeżeń;
- **rozumienie zależności** między składnikami środowiska przyrodniczego;
- **samodzielna eksploracja świata**, rozwiązywanie problemów i stosowanie nabytych umiejętności w nowych sytuacjach życiowych.

(II etap edukacyjny)

- rozwijanie **kreatywności, innowacyjności i przedsiębiorczości**;
- doskonalenie umiejętności **krytycznego i logicznego myślenia**, rozumowania, argumentowania i wnioskowania;
- rozbudzanie **ciekawości poznawczej** ucznia oraz motywacji do nauki;

² Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2006/962/WE z dn. 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Dz.U. L 394 z 30.12.2006).

- wyposażenie ucznia w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w **sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat**;
- kształtowanie **postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym** oraz **odpowiedzialności za zbiorowość**;
- zachęcanie do **zorganizowanego i świadomego samokształcenia** opartego na umiejętności przygotowania własnego warsztatu pracy.

(III etap edukacyjny)

- **myślenie naukowe** jako umiejętność wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania problemów, a także formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa; 7 umiejętność **pracy zespołowej** zarówno podczas lekcji, jak i poza szkołą, np. w czasie realizacji projektu edukacyjnego.

Z wymogu kształcenia tych umiejętności wynikają zadania szkoły, np. w edukacji wczesnoszkolnej jest to wspieranie **wielokierunkowej aktywności** dziecka przez organizowanie sytuacji edukacyjnych umożliwiających eksperymentowanie i nabywanie doświadczeń oraz organizacja zajęć umożliwiających nabywanie doświadczeń przez zabawę, wykonywanie eksperymentów naukowych, eksplorację, przeprowadzanie badań, rozwiązywanie problemów w zakresie adekwatnym do możliwości i potrzeb rozwojowych na danym etapie oraz z uwzględnieniem indywidualnych możliwości każdego dziecka.

Na II etapie edukacyjnym wsparcie uczniów w nabywaniu tej kompetencji polega na umożliwianiu im **samodzielnego docierania do wiedzy, udzielania informacji zwrotnej** wskazującej na ich mocne strony oraz zawierającej propozycję sposobów organizacji przez nich własnego procesu uczenia się i kierunków osobistego rozwoju. Pomocne jest również organizowanie sytuacji, w których każdy **uczeń znajdzie miejsce na własną aktywność** zgodnie z rozpoznanymi przez nauczyciela potrzebami i możliwościami. Tymi sytuacjami może być właśnie eksperyment, doświadczenie, nauczanie ekspedycyjne.

Na III etapie edukacyjnym podkreśla się przygotowanie do **samokształcenia oraz wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystania informacji** oraz efektywne **kształcenie w zakresie nauk przyrodniczych**.

Eksperyment w szkole³

We współczesnej szkole dąży się do upodobnienia procesu nauczania do procesu badania naukowego, stosuje się w tym celu metody charakterystyczne dla badań naukowych, np. obserwacje, eksperyment naturalny i laboratoryjny.

Zdaniem W. Okonia, wszystkie metody zaliczane do grupy metod samodzielnego zdobywania wiedzy, spełniają warunki metod badawczych, bowiem służą wytwarzaniu przez ucznia informacji, inaczej - odkrywaniu nowej dla ucznia wiedzy. Zapewniają one samodzielność rozwiązywania problemów teoretycznych i praktycznych, przy tym zapoznają uczniów ze sposobami rozwiązywania problemów na drodze własnej aktywności badawczej.⁴

Opanowanie metodyki naukowego doświadczenia jest sprawą zawiłą, jednakże szkoła może i powinna dać uczniom początki posługiwania się metodą eksperymentalną. Dzieci powinny umieć znajdować odpowiedź na nieskomplikowane zagadnienia za pomocą najprostszych doświadczeń, np. przekonać się, jaka jest przepuszczalność piasku i gliny dla wody, jakie znaczenie mają dla roślin uprawnych: pielenie, głębokość siewu nasion itp.

W nauce eksperyment (łac. Experimentum - doświadczenie, badanie), to metoda badań typowa dla nauk indukcyjnych, której podstawową częścią jest wywoływanie jakiegoś procesu lub regulowanie warunków nań wpływających, aby umożliwić dokładniejsze jego zbadanie.

Termin eksperyment jest w dydaktyce często utożsamiany z doświadczeniem szkolnym. Nie każde jednak doświadczenie jest eksperymentem. Eksperyment jest trudniejszy, ale bardziej wartościowy od obserwacji i doświadczenia.

³ Barbara Kania „Metoda eksperymentu jako metoda badawcza w kształceniu zintegrowanym, na stronie internetowej: <http://www.edukator.org.pl/2003d/metoda/metoda.html> (dostęp 31.08.2017)

⁴ W. Okoń: Nauczanie problemowe we współczesnej szkole. Warszawa 1976, WSiP,

Eksperyment rozpoczyna się zawsze od sformułowania problemu, a jego rozwiązaniem wymagającym sprawdzenia i weryfikacji jest hipoteza.

Głównymi składnikami eksperymentu przyrodniczego według S. Nizioł⁵ są:

1. Stawianie pytań-problemów (np. Co się stanie, jeżeli?)
2. Formułowanie myślowo przewidywanych wyników mających postać odpowiedzi na pytania- problemy (formułowanie hipotez).
3. Planowanie eksperymentu (W jaki sposób to sprawdzić? Przy pomocy jakich przyrządów?).
4. Przeprowadzenie eksperymentu.
5. Ustalenie wyników uzyskanych podczas eksperymentu i porównanie z przyjętą hipotezą.

Treści podstaw programowych dosyć często sugerują organizowanie zajęć z wykorzystaniem eksperymentu, zwłaszcza wtedy, gdy trudno pokazać dzieciom lub dostrzec określone procesy i zjawiska przyrodnicze w ich naturalnym środowisku. Eksperymenty mają przede wszystkim na celu ustalenie i wyjaśnienie warunków oraz przebiegu procesów życiowych żywych organizmów.

Za stosowaniem eksperymentów w klasach młodszych przemawia przede wszystkim duża chłonność przyswajania przez dzieci nowych wiadomości i umiejętności.

Ze względu na stopień zaangażowania uczniów podczas eksperymentowania, szczególnie strukturę ich czynności i liczbę wykonywanych operacji praktycznych, można wyróżnić:

- demonstrację eksperymentu (pokaz), gdy nauczyciel sam wykonuje poszczególne czynności, a uczniowie obserwują jego przebieg i jego wyniki,
- eksperyment kierowany bezpośrednio przez nauczyciela, gdy uczniowie wykonują różnorodne czynności, a nauczyciel słownie kieruje przebiegiem ich czynności, naprowadza, motywuje, kontroluje i koryguje błędy w działaniu uczniów,

⁵ S. Nizioł: Kształtowanie umiejętności badawczych uczniów na przykładzie środowiska społeczno- przyrodniczego. Życie Szkoły 1985, nr 12.

- eksperyment samodzielny, gdy uczniowie po odpowiednim ukierunkowaniu i naprowadzeniu na właściwy tok myślenia i działania, samodzielnie eksperymentują.

Do ważniejszych eksperymentów przewidzianych w programie nauczania dotyczących treści środowiska społeczno-przyrodniczego w zakresie przyrody nieożywionej zalicza się np.:

- badanie właściwości wody, lodu i pary wodnej,
- doświadczenie z filtrowaniem wody zanieczyszczonej,
- badanie wpływu temperatury na zamarzanie wody, zmianę stanu skupienia wody,
- badanie wpływu światła na wzrost i rozwój kiełkujących zbóż,
- doświadczenie wykazujące znaczenie wody dla rośliny,
- badanie temperatury wody w zależności od głębokości,
- badanie warunków pływania ciał w wodzie.

Eksperymenty szkolne, jak i bezpośrednie obserwacje, powinny wynikać z postawionych wcześniej problemów (odpowiednio sformułowanych pytań zawierających dla uczniów konkretną trudność do pokonania). Problemy mogą być wyłonione na poprzednich zajęciach np. w czasie wycieczki lub na aktualnie prowadzonych zajęciach.

Eksperymentowanie budzi zawsze duże zainteresowanie dzieci oraz wyzwala różnorodne formy aktywności. Właściwe zaangażowanie uczniów można uzyskać poprzez organizowanie indywidualnych i grupowych eksperymentów.

Przyrodnik posługuje się eksperymentem jako:

- źródłem wiedzy o przyrodzie,
- środkiem weryfikacji hipotez (kryterium prawdziwości wiedzy zdobytej na drodze logicznej lub intuicyjnej).

Jeżeli uczniowie posiadają niezbyt duży zasób wiedzy, by dany problem rozwiązać na drodze myślowej, wówczas przeprowadzony eksperyment będzie wzbogacał ich w wiedzę pierwotną, będzie więc źródłem wiedzy.

Natomiast, kiedy uczniowie samodzielnie potrafią na drodze operacji myślowych dojść do wyjaśnienia danego zjawiska i odpowiedzą na postawiony problem, wówczas eksperyment będzie potwierdzał lub obalał błędne hipotezy wysunięte przez uczniów wcześniej. W tym przypadku eksperyment będzie w procesie poznawczym weryfikatorem wyników myślenia.

Wykonywanie przez uczniów ćwiczeń laboratoryjnych i obserwowanie wyników eksperymentów wpływa na kształtowanie myślenia przyczynowo - skutkowego. Organizując eksperymenty na zajęciach należy zdawać sobie sprawę, iż musi on zawsze wynikać z konkretnej sytuacji problemowej.

Doświadczenia i eksperymenty przyczyniają się do przewyciężenia typowego dla tego okresu rozwojowego myślenia konkretno-obrazowego. Poznawanie przyrody wymaga od ucznia umiejętności badawczych. Dzięki tym umiejętnościom uczniowie zdobywają dokładniejszą wiedzę o rzeczywistości (przyrodniczej) i uczą się przekształcania tej rzeczywistości.

Nauczanie ekspedycyjne⁶

Prezentujemy obszerny, dość szczegółowy opis metody nauczania ekspedycyjnego z uwagi na fakt, że metoda nauczania ekspedycyjnego jest mało znana i rzadko spotykana w polskich szkołach.

9 kroków nauczania ekspedycyjnego - wstęp

Pracując w dzisiejszej szkole nieustannie słyszymy o jej niedoskonałościach. Docierają do nas liczne informacje o rozmaitych niepowodzeniach edukacyjnych i wychowawczych. Nie chcemy tu analizować przyczyn tego kryzysu. Zamiast tego ofiarujemy pomysł na zmianę otaczającej rzeczywistości – metodę nauczania ekspedycyjnego. Można ją wykorzystywać na wycieczkach szkolnych, obozach wakacyjnych, zarówno w nauczaniu formalnym i nieformalnym. Jej autorzy, poprzez Stowarzyszenie „**Ekspedycja w głąb kultury**”, stosują ją od 2001 roku na trwających około 10 dni wyprawach o międzynarodowym charakterze.

W nauczaniu ekspedycyjnym, na samym początku muszą być spełnione poniższe trzy warunki:

⁶ Opracowane przez Maciej Śliwa, Bogusława Bębnik, Stowarzyszenie Ekspedycja w Głąb Kultury, Zabrze 2012

1. My, nauczyciele, powinniśmy porzucić rolę wszytkowiedzących autorytetów. Zamiast tego stańmy się zaangażowanymi przewodnikami, wspierającymi uczniów i towarzyszącymi im podczas działań edukacyjnych. Naszym zadaniem jest zachęcanie uczestników projektu ekspedycyjnego do wspólnej pracy. Powinniśmy stać się przewodnikami również w takim znaczeniu, że musimy wcześniej poznać region, po którym będzie poruszać się nasza grupa.
2. Nauczanie jest procesem wymagającym aktywnego uczestnictwa. Żeby to osiągnąć konieczne jest stworzenie takiego systemu komunikacji, który umożliwi dialog pomiędzy nauczycielem a uczniami (w odróżnieniu od sytuacji skierowanego do uczniów nauczycielskiego monologu). Prawdziwy dialog wymaga otwartości dla innych punktów widzenia, szczerości, zaangażowania i kreatywności. Potrzebna jest także zgoda na niepewność co do ostatecznego wyniku. Prawdziwy dialog musi wносить element niepewności – co jest raczej niezwykle dla naszych szkół - ale jednocześnie jest to sytuacja , w której proces nauczania przebiega skuteczniej.
3. Proces uczenia się obejmuje również nauczyciela, który musi być gotowy na to, że razem z uczestnikami szuka i nabywa nowych doświadczeń, umiejętności, informacji.

Jeśli zaistnieją powyższe warunki, osiągniemy sytuację, w której zdemokratyzujemy proces nauczania i przeniesiemy go ze szkolnych klas (częściowo oczywiście) do prawdziwego świata. Musimy również założyć, że wiedza nie może być tylko przekazywana uczniom, ma ona być przez nich konstruowana.

Projekt nauczania ekspedycyjnego opiera się na kilku kolejnych krokach, przez które uczestnicy powinni przejść w określonej kolejności, żeby w pełni skorzystać z metody. Podczas każdego kolejnego etapu w projekcie nasze aktywności skupiają się wokół:

- Odkrywania i dzielenia się naszymi indywidualnymi przeżyciami oraz lokalną i narodową historią.
- Studiowania i badania lokalnych kultur (grup etnicznych, zwyczajów religijnych, itd.) poprzez gromadzenie, analizę, porównywanie i dyskutowanie nad informacjami.
- Studiowania i analizowania sposobu, w jaki grupy różnych kultur są odbierane przez społeczeństwo.

- Uczenia się z zachowaniem zasad dynamiki pracy grupy i wykorzystaniem własnych doświadczeń.

Krok I

Wybór i badanie miejsca na ekspedycję

Miejsce, które zostanie wybrane nie powinno być przypadkowe. Podejmując decyzję co do miejsca powinien/eś/powinnaś spróbować odpowiedzieć sobie na następujące pytania:

- *Czy region, w który się wybieram, jest/był różnorodny pod względem występowania na nim różnych kultur, grup wyznaniowych, czy jest atrakcyjny pod względem historycznym?*
- *Czy występują na nim zanikające (lub zupełnie zapomniane) tradycje i zwyczaje?*
- *Czy jest/był zamieszkiwany przez jakieś mniejszości?*
- *Czy posiada bogate środowisko naturalne?*
- *Czy posiada infrastrukturę wystarczającą do zrealizowania projektu?*

Decyzja o wyborze miejsca powinna być poprzedzona zebraniem informacji. Po przeanalizowaniu ich powinno się rozpocząć dyskusję z pozostałymi uczestnikami, którym daje się okazję do wstępnego wzajemnego poznania i rozpoczęcia wspólnej pracy.

Dobra rada

Przed podjęciem decyzji koniecznie odpowiedz sobie i zapytaj uczestników dlaczego wybraliśmy akurat ten region?

Krok II

Przygotowanie do ekspedycji

Przed rozpoczęciem ekspedycji uczestnicy powinni zostać wprowadzeni do tematyki związanej z wybranym przez nas regionem. Należy zachęcić ich do indywidualnego poszukiwania informacji z wykorzystaniem różnorodnych źródeł (dane demograficzne, dokumenty historyczne, zagadnienia związane z życiem społecznym, politycznym, ekonomicznym, itd.). W tym momencie dobrze jest zdefiniować użyteczne źródła informacji, także te, które będą dostępne podczas ekspedycji. Dobrze jest też ustalić jakiś sposób wzajemnego komunikowania się uczestników przed spotkaniem się na obozie (forum internetowe, spotkania konsultacyjne). Zanim pojadą powinni też zostać zapoznani z metodami badań, które będą wykorzystywane podczas pracy na obozie. Dobrze jest też wyposażyć uczestników w umiejętności, które będą pomocne przy wymianie informacji

z innymi uczestnikami podczas obozu (praca w grupach, dyskusje i debaty, komunikacja niewerbalna, tworzenie prezentacji, sporządzanie raportów i informacji zwrotnych, tworzenie notatek prasowych). Narzędzia wykorzystywane podczas ekspedycji są tworzone przez liderów projektu.

Dobra rada

Pamiętaj, że kiedy przyjedziesz do wybranego regionu, będziecie tam postrzegani jako osoby obce, przybysze z zewnątrz. Dlatego należy przygotować się na bardzo różne sytuacje. Staraj się zgromadzić jak najwięcej informacji o miejscowych zwyczajach, tradycjach, stylach życia mieszkańców. Proponujemy przygotowanie osobistego przewodnika z najważniejszymi informacjami i uzupełnianie go na bieżąco podczas trwania wyprawy.

Krok trzeci

Integracja uczestników

W dzisiejszym świecie jedną z podstawowych umiejętności jest umiejętność pracy w grupach.

Wedle definicji Davida Jaquesa, grupa istnieje, gdy spełnione są poniższe warunki:

- Zachodzi zbiorowa percepcja: członkowie grupy postrzegają się jako grupę (wyodrębniają się)
- Sprecyzowane są potrzeby: osoby przyłączające się do grupy wierzą, że zaspokoi ona ich potrzeby albo będzie źródłem korzyści
- Pojawia się wspólny cel:
- Zawijają się wewnętrzne więzy, trwałe współzależności
- Tworzy się struktura społeczna: grupa może być postrzegana jako społeczna jednostka posiadająca normy, role, status, siłę i związki emocjonalne pomiędzy członkami.
- Występują interakcje: członkowie grupy wchodzi z sobą w interakcje, wpływają na siebie nawzajem.

Integracja jest warunkiem zaistnienia procesu autentycznego uczenia się – tak samo jak obecność wspierającego środowiska. Nasze stowarzyszenie bazuje głównie na metodach wykorzystujących pracę zespołową, gdzie istnieje konieczność wzajemnego porozumiewania się w różnych grupach (międzynarodowych, wielokulturowych). Uczestnicy podczas wykonywania różnych zadań mają możliwość zetknięcia się z odrębnymi perspektywami,

innymi opiniami i doświadczeniami niż ich własne, dotychczasowe. Żeby ekspedycja się udała:

- Uczestnicy muszą poznać się i wymieniać się / rozmawiać o swoich osobistych doświadczeniach i np. rodzinnej historii (w przypadku naszego stowarzyszenia często narodowej historii).
- Powinni zdefiniować swoje osobiste potrzeby i cele
- Grupa musi opracować zasady współpracy

Czas refleksji:

Każdego dnia cała grupa zbiera się razem, żeby zamknąć dzień. Dając uczestnikom okazję do myślenia o tym co wydarzyło się tego dnia staramy się pogłębić proces uczenia się. Stawiamy przed uczestnikami przykładowe pytania:

- *Rozmawianie z tymi wszystkimi ludźmi było jak...*
- *Jak czuliście się, kiedy musieliście rozmawiać z kimś kogo nie znaliście wcześniej?*
- *Co można zrobić, żeby umożliwić ludziom lepsze wzajemne poznanie się?*
- *Co dziś było dla was trudne?*
- *Co dziś było najbardziej interesujące?*

Dobra rada:

Każdy dzień ekspedycji powinien zawierać ćwiczenia podnoszące dynamikę i stabilizujące relacje pomiędzy uczestnikami. Bardzo ważne są też dokładne opisy-instrukcje ćwiczeń, prezentowanie bieżących efektów wspólnej pracy i kończenie dnia refleksją. Bardzo ważne jest, żeby uczestnicy mieli możliwość przedstawiania się nawzajem – takie ćwiczenia pomagają zaangażować wszystkich uczestników w budowę społeczności ekspedycyjnej, wzajemne poznawanie się i budowanie silnych przyjaźni.

Krok 4

Dzielenie się przekonaniem o historii i kulturze.

Poniższy krok wynika z faktu, że nasze stowarzyszenie najczęściej prowadzi obozy wielonarodowe. Niemniej może on być zastosowany, a nawet powinien, do grup homogenicznych narodowo, natomiast różnice wynikające z narodowości mogą np. zastąpić różnice wynikłe np. z osobistych, rodzinnych doświadczeń. Podajemy więc poniższy krok

z perspektywy międzynarodowej ekspedycji, z propozycją samodzielnego przebudowania go, zależnie od składu swojej grupy.

Historia narodu jest złożona z osobistych historii jego obywateli. I tę historię staramy się naszkicować podczas ekspedycji. Zaczynamy od analizy osobistych doświadczeń uczestników związanych z pochodzeniem członków ich rodzin i jak ono wiąże się z różnymi wydarzeniami historycznymi o znaczeniu lokalnym i światowym. Następnym krokiem jest porównanie i skonstruowanie wszystkich historii. Dzięki temu następuje proces formowania tożsamości uczestników, a jej rozwój przypomina koło (jest zamkniętym cyklem).

Czas na refleksję.

Podczas wieczoru po dniu poświęconym zagadnieniom historycznym, należy rozmawiać o naszym spostrzeganiu historii i szukać przyczyn różnych spojrzeń na te same wydarzenia. Często bardzo ciężko uczestnikom otworzyć się na inne perspektywy, mogą potrzebować wsparcia w tym zakresie. Pytamy o to co było trudne i dlaczego (podczas ćwiczenia). Zachęcamy uczestników do spoglądania i rozumienia innych punktów widzenia bez oceniania ich. Jeśli się to udaje – powinno zaowocować stworzeniem przyjacielskiej i pełnej otwartości atmosfery, w której różne problemy mogą być dyskutowane.

Dobra rada:

Można wyjaśnić uczestnikom podejście do rozumienia historii, proponowane przez nasze stowarzyszenie, które opiera się na słowach Zygmunta Baumana: „Za każdym razem w historii, kiedy znajduje się ktoś, kto jest przekonany o tym, że można stworzyć idealny świat i udaje mu się przekonać innych do jego urzeczywistnienia – dzieją się rzeczy straszne”. Kiedy ludzie są przekonani, że racja leży po ich stronie są zdolni do okrutnych działań w imię osiągnięcia ich idealnego świata, wartości czy innych ideologicznych przyczyn. Przykładem różnego spojrzenia na rzeczywistość może być proste ćwiczenie z jakimkolwiek krzyżem: należy postawić je na środku kręgu i powiedzieć, że możemy patrzeć na to krzyż z różnych kierunków i odległości. W zależności od tych czynników jego obraz będzie się zmieniał, ale to wciąż pozostanie to samo krzyż.

Krok 5

Lokalne badania

Przed przyjazdem uczestnicy powinni zostać przygotowani do przeprowadzenia lokalnych badań. W czasie trwania ekspedycji, pracując w multikulturowych grupach, uczestnicy mają

za zadanie znaleźć odpowiedzi na kilka pytań związanych z miejscem, w którym przebywają. To zadanie jest interdyscyplinarne, wymaga różnych umiejętności i zastosowania różnych podejść. Odpowiedzi na postawione pytania powinny być zdobywane podczas badań środowiska lokalnego. Jeśli nie udało nam się wcześniej zapoznać uczestników z różnymi metodami, technologiami wykorzystywanymi w tym procesie, należy to zrobić w tym kroku. Powinni móc rozwinąć dwa rodzaje umiejętności:

- Podstawowe umiejętności badawcze związane ze: znajdowaniem, zbieraniem, analizowaniem i interpretowaniem danych pozyskanych z badań terenowych. Badania dokumentów, obserwacja i wywiady są najważniejszymi technikami używanymi podczas naszych ćwiczeń.
- Obsługa urządzeń wykorzystywanych podczas zbierania i dokumentowania danych. Użycie kamery video, aparatów cyfrowych i komputera.

Przed rozpoczęciem badań w terenie uczestnicy są przygotowywani do ekspedycji poprzez wzrost świadomości konieczności bycia otwartym w kontaktach z innymi. Żeby to osiągnąć proponujemy zastosowanie ćwiczenia „komunikowanie po naszymu” (patrz poniżej), które daje możliwość zrozumienia, że ludzie mogą mieć na myśli te same rzeczy i chcąc je przekazać potrafią się zachowywać na kilka różnych sposobów. Charakter proponowanych przez nas ćwiczeń zachęca uczestników do kontaktów z lokalną społecznością, do zadawania pytań, obserwacji najbliższego środowiska w poszukiwaniu znaków, symboli, tak zwanych miejscowych historii – sposobów w jaki przeszłość jest wciąż widoczna w otaczającym nas miejscu.

Uczenie się przez pracę w grupie badawczej może być postrzegane jako kontynuacja uczenia się poprzez współpracę. Proces ten przygotowuje uczniów/studentów do bycia bardziej wymagającym dynamicznym i spójnym w przyszłych działaniach. Podczas trwania procesu wymaga się od uczestników zbierania i analizowania informacji, proponowania i sprawdzania hipotez oraz wzajemnego wspierania się podczas tych czynności. Uczestnicy pracując razem skupiają się bardziej na tym, by bardziej motywowali i wspierali się nawzajem, niż ze sobą współzawodniczyli i rywalizowali. Podczas proponowanych przez nas aktywności uczniowie mają możliwość uczenia się od siebie wzajemnie. Natomiast różnorodność sytuacji w jakich się znajdują i którym muszą sprostać powoduje podniesienie ich możliwości intelektualnych. Nie tylko więcej się uczą, ale doświadczają też uczucia, że są szanowani, i że są inne osoby,

którym zależy na tym, żeby wysłuchać tego, co mają do powiedzenia, co czują. Że ktoś chce zapoznać się z ich punktem widzenia. Im więcej pracujemy w grupie tym skuteczniej nam to wychodzi.

Praca w grupie badawczej wymaga od uczestników korzystania z różnorodnych źródeł informacji: zasoby bibliotek, archiwów, Internetu. Uczestnicy powinni być zachęceni do szukania informacji także poza tymi tradycyjnymi miejscami – rozmawiając z innymi ludźmi, robiąc wycieczki do innych miejscowości, instytucji. Ten proces wymaga dużej elastyczności zarówno od uczestników jak i od nauczycieli i ciągłego szlifowania takich umiejętności jak: komunikacja, podejmowanie decyzji, dyskusja, samokształcenie.

Badania w grupie przyspieszają proces integracji (grupowej) i wspomagają proces uczenia się od innych. Te prawidłowości dotyczą każdego poziomu edukacji i przynoszą efekty w postaci większej otwartości na innych. Uczestnicy chcą i potrafią współpracować z innymi, są bardziej uwrażliwieni na sytuację innych osób.

Czas na refleksję:

Celem Ekspedycji jest zmiana, rozwój i nauka. Uczestnicy i członkowie ekspedycji muszą być świadomi tych procesów. Dlatego pytamy ich: co było wartościowego dla Ciebie podczas dzisiejszego dnia? Czego możesz użyć w przyszłości a czego nie będziesz powielał/a? Czego Ci jeszcze potrzeba, żeby dalej prowadzić badania w terenie?

Dobra rada:

Przygotuj uczestników na różnorodność reakcji z jaką mogą się spotkać zadając ludziom pytania. Nasze dotychczasowe doświadczenia pokazują, że zdecydowana większość reakcji miejscowych ludzi jest pozytywna i pomocna. Takie reakcje mają miejsce wtedy, kiedy młodzi ludzie zadający pytania są otwarci, przyjaźni pełni szacunku i zainteresowani. Zachęcając uczestników do bycia kreatywnym podczas procesu poszukiwania odpowiedzi często udaje nam się znaleźć nowe metody poszukiwań tych odpowiedzi.

Krok 6.

Budowanie związków z otoczeniem.

Na tym etapie ekspedycji uczestnicy obozu są zachęceni do dalszych interakcji i pogłębiania kontaktów z lokalną społecznością. Wszystkie proponowane aktywności i metody stwarzają okazję do wzajemnych spotkań z mieszkańcami w różnych sytuacjach. Uczestnicy badają otaczającą nas przestrzeń poprzez wizyty i spotkania w miejscach publicznych (szkołach,

parafiach, klasztorach, biurach, samorządach, etc.). Uczestnicy poszerzają swoją wiedzę na temat historii danego regionu poprzez wycieczki do obiektów związanych z historią i pamięcią przeszłych czasów; poprzez kontakt z naturą (wycieczki, wyprawy kajakowe, rowerowe, itd.).

Podczas tego etapu ekspedycji całodniowe wyprawy są organizowane by wytworzyć u uczestników związku z ich bezpośrednim otoczeniem. Mamy nadzieję, że dzięki takim zabiegom pobyt na ekspedycji pomoże uczestnikom lepiej rozumieć globalne problemy i ich powiązania z ich codziennym życiem. Mamy też nadzieję, że pozwoli im to na zobaczenie lokalnych spraw w globalnej perspektywie i da im możliwość rozpatrywania globalnych problemów z punktu widzenia ich konsekwencji dla lokalnego środowiska (w różnym znaczeniu). Ten czas powinien pomóc uczestnikom, żeby poprzez dyskusje, obserwacje i badania umieli stworzyć czy zobaczyć logiczne związki pomiędzy ich otoczeniem, ludźmi żyjącymi nieopodal a ich własnymi badaniami, ich własnym życiem.

Dobra rada

Zawsze starajcie się dyskutować z uczestnikami o tym co chcieliby robić. Bardzo łatwo jest bowiem nawet nie mając takiego zamiaru przygotować coś mało interesującego. Jedną z przewodnich myśli przyświecającej ekspedycji jest zaangażowanie wszystkich uczestników w planowanie tego co ma się wydarzyć i branie odpowiedzialności za wspólny jakości procesu, w którym uczestniczymy. Wymagając od uczestników podejmowania decyzji jest dosyć prostym sposobem na utrzymanie ich zaangażowania i poczucia współodpowiedzialności na wysokim poziomie.

KROK 7

Uczestnicy odkrywają siebie

Bardzo ważnym celem ekspedycji jest pokazanie uczestnikom strategii pomocnych w ich osobistym rozwoju, który może się dokonać poprzez międzykulturową edukację. Uczestnicy mają szansę i okazję na poznanie samych siebie i sprawdzenie, jak funkcjonują w różnych sytuacjach (poprzez gromadzenie i przyglądanie się z różnych perspektyw swoim doświadczeniom). Dajemy im także szansę na poprawienie umiejętności komunikowania się w międzykulturowym środowisku – poprzez doświadczanie pracy w takich grupach przez cały czas trwania obozu. Ten krok podczas ekspedycji jest też punktem rozpoczynającym dyskusję o prawach człowieka, stereotypach i uprzedzeniach. Cały program ekspedycji jest tak

przygotowany, aby uczestnicy mogli cały czas wracać do pewnych kwestii. Jest to zabieg podobny do „poruszania się okręgu”, ale z zataczaniem coraz większych kręgów. Uczestnictwo w naszym projekcie można porównać do sytuacji osoby, która zabłądziła w lesie i żeby się z niego wydostać krąży, zataczając coraz większe kręgi. Krok 7 jest właśnie takim największym kręgiem. Podczas proponowanych tutaj aktywności chcemy zaprosić uczestników do wielkiej podróży w głąb siebie, żeby mogli przyjrzeć się wyznawanym przez siebie wartościom, żywionym przekonaniom. Chcemy zachęcić ich do myślenia o tym co mogą osiągnąć, jeśli będą chcieli. Po kilku dniach spędzonych na wspólnej pracy uczestnicy zwykle są gotowi zaakceptować podstawowe założenia ekspedycji, ochoczo uczestniczą w codziennych zajęciach, czują się wzmocnieni i skłonni do zmiany zachowania, wzrasta też ich świadomość. Podczas całej ekspedycji uczestnicy uczą się pracy w różnych grupach, aktywnie słuchając się wzajemnie, mogąc wyrażać swoje zdanie, emocje i opinie, uczą się mechanizmów działania stereotypów. Podczas 7 kroku staje przed nimi wyzwanie, żeby zadać sobie pytania dotyczące ich sposobów myślenia, widzenia i opisywania świata, podczas tego kroku często dochodzi do trudnego, często bolesnego procesu wewnętrznej zmiany. Poprzez starannie zaplanowane ćwiczenia pomagamy uczestnikom budować i podwyższyć samoocenę, rozwinąć poczucie odpowiedzialności i troski za innych i świat, w którym żyjemy.

Dobra rada

Bądź bardzo ostrożny/ ostrożna podczas tych ćwiczeń i zamykających je wniosków. Podczas tego kroku ekspedycji gotowość do uczenia się jest w najwyższym punkcie – wykorzystaj to!

Krok 8

Wyzwanie na przyszłość

Jednym z ostatnich elementów ekspedycji jest prezentacja. Umiejętności nabyte podczas ekspedycji mogą być przydatne podczas przyszłych podróży, uczenia się, nauczania innych, ale też przy planowaniu przyszłej kariery – dlatego też uczymy uczestników przygotowywania podsumowań.

Prezentacja jest momentem, podczas którego uczestnicy pokazują nabyte umiejętności, przedstawiają efekty swojej badawczej pracy i próbują swoich sił występując publicznie. Prezentacja jest też możliwością poprawy i rozwoju takich umiejętności jak: selekcja informacji, autoprezentacja, syntetyczne myślenie.

Na tym etapie ekspedycji zadaniem lidera jest wspieranie uczestników w przygotowaniu do prezentacji. Tu po pierwsze trzeba wybrać temat prezentacji. Nie ma takiej potrzeby i możliwości, żeby pokazać wszystko. Przed przygotowaniem prezentacji studenci muszą sobie odpowiedzieć na takie pytania: Co było najważniejsze podczas obozu, co najbardziej chcieli by pokazać innym? Dlaczego właśnie to? W jaki sposób pokazać to, co chcecie pokazać? Dlaczego taki sposób uważacie za najlepszy?

Dobrze przygotowana dokumentacja pracy uczestników może służyć jako skuteczne przypomnienie.

Uczestnicy przygotowując końcową prezentację powinni korzystać z różnorodnych narzędzi i środków przekazu – odpowiednich dla ich temperamentu. Prezentacja nie powinna trwać dłużej niż kilka minut. Każdy z uczestników grupy powinien wziąć udział w prezentacji. Przed prezentacją dobrze jest zapytać uczestników, z kim chcieli by się podzielić swoimi doświadczeniami, dla kogo to co przeżyli może być interesujące? Może warto zaprosić przedstawicieli lokalnej społeczności? Może warto by i oni mieli możliwość zobaczenia jaki wpływ wywarli na uczestników.

Po prezentacji Uczestnicy narodowych grup zastanawiają się i planują przyszłe działania po powrocie z ekspedycji. Młodzi uczestnicy tworzą plan działań: w jaki sposób można spowodować wzrost świadomości światowych problemów związanych z szansą na życie w multikulturalnym, środowisku. Jako efekt uczestnictwa w ekspedycji oczekujemy od uczestników:

- Ostrożnego formułowania sądów o innych, uwzględniania znaczenia wpływu innych czynników i osób na ich sytuację życiową
- Bycia świadomym istnienia różnych wzorców postępowania i myślenia o świecie i wykorzystywania tej wiedzy w interakcjach z innymi.
- Rozwinięcie umiejętności refleksyjnego uczenia się oraz inspiracja do działań na rzecz zmiany procesu uczenia się w ich macierzystych szkołach.
- Rozumienie różnego podejścia do czasu, miejsc i historii związanego z różnymi doświadczeniami kulturowymi i społecznymi.

- Chęci odkrywania historii i wydarzeń ważnych dla małych społeczności w miejscach, w których się znajdują
- Rozumienia procesu, w którym obcy może stać się poprzez proces komunikacji i wzajemnych interakcji znaczącą osobą – będącą częścią twojej osobistej historii

Krok 9

Ewaluacja

Każde wartościowe doświadczenie wiąże się z określonymi skutkami dla uczestnika. Może zmienić czyjeś odczucia, wiedzę i w końcu zachowanie. Najlepszym sposobem na uświadomienie tych zmian i procesów uczestnikom jest ewaluacja: w ten sposób przyspieszamy proces uczenia się i zbieramy informacje o tym w jaki sposób polepszyć naszą ekspedycję następnym razem. Naszą ewaluację staramy się przeprowadzić w klimacie współpracy i partnerstwa. Jej celem jest opis problemów jakie się pojawiły i skupienie się na poszukiwaniu rozwiązań. W końcowym etapie ekspedycji zachęcamy uczestników do oceny ich zaangażowania w realizację projektu, ocenę ich pracy grupowej (tu mogą uzyskać również informację zwrotną na swój temat) i w końcu do oceny całego projektu.

Przed końcem ekspedycji warto zadać uczestnikom następujące pytania: Jak oceniacie ekspedycję? Co zmieniłbyś/ła w ekspedycji? Co zamierzasz zrobić z wyniesionymi stąd doświadczeniami?

Dobra rada:

Ewaluacja pomaga trwać efektom obozu dłużej w czasie, niż miałyby to miejsce bez niej.